

OSNOVE SOCIALNE VARNOSTI

Vsak zaposleni je med delom in tudi sicer izpostavljen raznim nevarnostim, kot so bolezen, poškodbe pri delu in poklicne bolezni ter brezposelnost. Poleg tega je izpostavljen tudi biološkimi zakonom staranja staranja in umiranja. Vsi ti dogodki, ki so lahko še tako različni. Imajo skupen vpliv na ekonomski položaj posameznika, ker povzročajo zmanjšanje njegovega dohodka in celo povečanje njegovih izdatkov. Na znižanje življenjske ravni vpliva tudi večje število družinskih članov družinski skupnosti.

Socialni primeri /tudi tveganja/ so vsi dogodki, ki vplivajo na človeka v takšni ali drugačni obliki. Če so ti socialni primeri zavarovani, uporabljamo zanje tudi izraz zavarovani primeri. Za pokritje teh primerov je treba izdelati ustrezen sistem socialne varnosti, to je povračilo za posledice različnih dogodkov, ki prizadenejo človeka.

Socialni primer je temeljni pojem socialne varnosti. Po novem pojmovanju je socialni primer ne le bodoče in negotovo dejstvo, temveč je lahko že dejansko nastalo stanje, ki povzroči zmanjšanje možnosti za pridobitev dohodka uporabnika in njegove družine. Poleg tega imamo celo hotene primere, kot je npr. rojstvo otroka; tu gre za dajatve za primer materinstva, kasneje nastopi potreba tudi za dajatve otroškega varstva.

Socialne primere, ki jih pokriva sistem socialne varnosti, delimo na **fizične in socialne rizike**. Posledica ekonomskih rizikov je izguba ali zmanjšanje osebne dohodka. Pri fizičnih rizikih je prizadeta delovna sposobnost zainteresiranega; delimo jih na profesionalne, to so: nesreče pri delu in poklicne bolezni ter na fiziološke: bolezen, materinstvo, invalidnost, starost in smrt. Ekonomski socialni primer nastopi takrat, ko zainteresirani kot delovna sila ne najde dela. To imenujemo brezposelnost.

Med ekonomski socialni primer je treba šteti tudi tistega, ko pride podjetje v ekonomske težave in mora delavcu zagotoviti iz dela najmanj tolikšen zajamčen osebni dohodek, da mu zagotavlja materialno in socialno varnost

Spremembe v osebnih karakteristikah posameznika povzročajo tudi dogodki, ki nastopajo kot posledica družbenih kriz in katastrof, kot so vojne masovne ekonomske emigracije, masovna depresijska brezposelnost ali kot posledica naravnih katastrof, kot so potresi, poplave, požari, epidemije in drugi. V teh primerih gre za različne oblike kolektivnih rizikov, ki prizadenejo naenkrat večje število prebivalcev.

Temelj socialne varnosti je, da se zagotovi minimalno življenjsko existenco osebi, ki se znajde v takšnem položaju.

Področje socialne varnosti pravno ureja 50. Člen Ustave RS (pravica do socialne varnosti), Zakon o socialnem varstvu (RS, 54/92), Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti,...

Na področju mednarodnih pravnih virov veljajo predvsem Konvencija št. 102 mednarodne organizacije za delo, ki ureja predvsem zdravstveno varstvo, nadomestila za čas bolezni, dajatve za primer brezposelnosti, dajatve za starost, dajatve za primere nesreče pri delu, družinske dajatve, dajatve za primer materinstva, dajatve za primer invalidnosti in dajatve družinskemu članom za primer smrti hranilca družine. Slovenija kot naslednica nekdanje Jugoslavije ima le bilaterarne pogodbe z drugimi državami.

Osnove zakona o socialnem varstvu

Socialna varstvena dejavnost obsega preprečevanje in reševanje socialne problematike posameznikov, družin in skupin prebivalstva.

Država zagotavlja in razvija delovanje socialno varstvenih zavodov, ustvarja pogoje za zasebno delo v socialno varstveni dejavnosti ter podpira in spodbuja razvoj samopomoči, dobrodelnosti, oblik neodvisnega življenja invalidov ter drugih oblik prostovoljnega dela na področju socialnega varstva.

Socialno varstveni program, ki ga sprejem Državni izbor:

- določi strategijo razvoja socialnega varstva
- opredeli prednostna razvojna področja socialnega varstva
- opredeli specifične potrebe in možnosti posameznih območij
- določi mrežo javne službe, ki jo zagotavlja država.

Pravice iz socialnega varstva po tem zakonu so socialno varstvene storitve in socialno varstvene dajatve.

Pravice do storitev in dajatev se uveljavljajo po načelih enake dostopnosti in proste izbire, upravičenci pa so vsi državljani Slovenije in tujci z dovoljenjem za stalno bivanje v Sloveniji.

Socialno varstvene storitve namenjene preprečevanju socialnih stisk in težav so:

- prva socialna pomoč (pomoč pri opredelitvi socialne stiske, ocena možnih rešitev) ter seznanitev upravičenca o vseh možnih oblikah storitev in dajatev)
- osebna pomoč (obsega svetovanje, urejanje in vodenje z namenom, da bi posamezniku omogočili razvijanje, ohranjanje in izboljšanje socialnih možnosti)
- pomoč družini (obsega pomoč za dom, pomoč na domu in socialni servis:
 - pomoč za dom je pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani
 - pomoč na domu je oskrba upravičenca v primeru invalidnosti, starosti
 - socialni servis pa obsega pomoč pri hišnih in drugih opravilih v primeru rojstva, nesreče,...)
- institucionalno varstvo (vse oblike pomoči v zavodu, drugi družini, zlasti pa organizirana prehrana in varstvo ter zdravstveno varstvo)
- vodenje in varstvo ter zaposlitev pod posebnimi pogoji (celovita skrb za odraslo telesno in duševno prizadeto osebo)
- pomoč delavcem v podjetjih, zavodih in pri drugih delodajalcih (svetovanje in razmerja ter pomoč pri uveljavljanju pravic iz zdravstvenega, pokojninskega in invalidskega ter otroškega in družinskega varstva.

Socialno varstvene dajatve

S socialno varstvenimi dajatvami se upravičencu zagotavljajo sredstva za preživetje. Dajatvi po tem zakonu sta:

- **denarna pomoč**, kot edini vir preživljanja (do tega so upravičene osebe, ki so trajno nezmožne za delo in osebe starejše od 60 let, če so brez vsakršnih dohodkov oziroma prejemkov, brez premoženja ter nimajo nikogar, ki bi jih bil dolžan in sposoben preživljati ter živijo doma)
- **denarni dodatek** (do njega je upravičena oseba, ki si začasno ne more zagotoviti sredstev za preživljanje iz razlogov, na katere ne more vplivati)

Dejavnost opravljanja socialnega varstva opravljajo javni socialni varstveni zavodi, na podlagi koncesije tudi druge pravne osebe oziroma zasebniki, drugi socialno varstveni zavodi (materinski domovi, sprejemališča,, stanovanjske skupine) kot tudi dobrodelne organizacije (Rdeči križ, Karitas), organizacije za samopomoč in invalidske organizacije.

Postopek pri uveljavljanju in izvajanju storitev

Postopek za uveljavljanje storitev se začne na zahtevo upravičenca ali njegovega zakonitega zastopnika. Center za socialno delo začne postopek po uradni dolžnosti, če izve za okoliščine, iz katerih izhaja utemeljen razlog, zaradi katerega je potrebno določeni osebi nuditi storitev. Pobudo za začetek postopka po uradni dolžnosti dajo zakonec, otroci, osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu z osebo, ki potrebuje varstvo in pomoč, delodajalec in sindikat. Postopki izvajanja storitev morajo biti vodeni tako, da zagotavljajo zaupnost podatkov ter osebno integriteto in dostojanstvo upravičenca.

Strokovni delavci in strokovni sodelavci, ki opravljajo socialno varstvene storitve so dolžni varovati kot poklicno skrivnost podatke o materialnih in socialnih stiskah posameznika in o vzrokih, okoliščinah in posledicah tega stanja. Te podatke so dolžne varovati tudi osebe, ki so jim ti podatki dosegljivi zaradi narave njihovega dela.

Podatki se ne smejo dajati drugim osebam oziroma javnosti in tudi ne objavljati na način, ki bi omogočal razkriti posameznika, na katerega se nanašajo. Dolžnost varovanja poklicne skrivnosti lahko strokovnega delavca ali sodelavca, razreši prizadeta oseba sama ali sodišče, za mladoletne osebe in za osebe pod skrbništvom pa starši oziroma skrbniki.

Določene socialne primere pokriva tudi sistem **invalidsko pokojninskega zavarovanja** (pokojnine, invalidnine, varstveni dodatek, skrajšan delovni čas, enkratni dodatek za rekreacijo za rekreacijo, predčasna upokojitev in postrežnina).

Vzroki za nastanek invalidnosti so:

- poškodba pri delu
- poklicna bolezen
- bolezen
- poškodba izven dela

Delovni invalid je zavarovanec, ki je na podlagi invalidnosti pridobil katero od pravic iz invalidskega zavarovanja. Zavarovanci, pri katerih nastane invalidnost, se glede na preostalo delovno zmožnost razvrščajo v 3 kategorije invalidnosti, ki smo ji že obravnavali v VPD/2 :2001

Pravico do invalidske pokojnine pridobi zavarovanec:

- invalid I. kategorije, če je izguba delovne zmožnosti posledica delovne poškodbe ali poklicne bolezni, ni važna delovna doba in je pokojnina polna
- delovni invalidi II. kategorije: pravica do polovičnega delovnega časa in nadomestilo do druge polovice nadomestila OD

- delovni invalidi III. Kategorije: pravica do poklicne rehabilitacije, pravica do druge zaposlitve pri delodajalcu, hkrati dobiva nadomestilo zaradi manjše plače. Nadomestilo odmeri zavod za SPIZ (renta).

Denarna nadomestila iz invalidsko pokojninskega zavarovanja gredo v celoti v breme delodajalca, prav tako tudi prispevek za zavarovalno dobo s povečanjem. (Sredstva za obvezno zavarovanje si delita delavec in delodajalec v razmerju 50:50, medtem, ko je za nezgodno zavarovanje in zavarovanje za poklicne bolezni plačnik vseh stroškov delodajalec).

Posebna pravica iz naslova invalidsko-pokojninskega zavarovanja je **status neposredna nevarnost za nastanek invalidnosti**. Neposredna nevarnost za invalidnost je podana, kadar delovni pogoji na delovnem mestu, na katero je zavarovanec razporejen, ne glede na higiensko tehnične varstvene ukrepe v tolikšni meri vplivajo na zavarovančevo zdravstveno stanje in delovne zmožnosti, da mora zamenjati delo, ker bi sicer postal invalid. Ti delavci imajo pravico do razporeditve na drugo delo in pravico do poklicne rehabilitacije, če je potreba za razporeditev na drugo delo. Imajo tudi pravico do denarnega nadomestila.

Posebno obliko socialne varnosti predstavlja tudi zavarovanje za primer brezposelnosti iz katerega so možne naslednje pravice:

- denarno nadomestilo (upravičenci so tisti, ki so bili najmanj 9 mesecev v delovnem razmerju oziroma 12 mesecev s prekinitvami v zadnjih 18 mesecih pred prekinitvijo delovnega razmerja in so se najkasneje v 30 dneh po prenehanju delovnega razmerja javili zavodu)
- denarna pomoč
- priprava na zaposlitev (obsega vse oblike izobraževanja, kritje stroškov ter denarno pomoč. Brezposelni pridobi pravico do priprave na zaposlitev, če ga zavod napoti na izobraževanje zaradi povečanja zaposlitvenih zmožnosti. Če odkloni pravico do priprave za zaposlitev, izgubi status brezposelne osebe)
- povračilo prevoznih stroškov
- povračilo prevoznih stroškov
- pravice delavcev, katerih delo postane nepotrebno
- pravice do zdravstvenega varstva in pravica do pokojninsko - invalidskega zavarovanja